

תבניות בניה

אלמוטים
ארכיטקטונים
בקרמיקה
עכשוית

**CONSTRUCTIVE
PARADIGMS**

Architectural
elements in
contemporary
ceramics

אנגלשטין תניה

בראל ענת

חפץ מגדלנה

צור רונית

צמיר רחל

קמחי רינה

קלין מרסל

רויטיך גנאדי

שדות מירה

שבס לאה

שוורץ רבקה

תבניות בניה

אלמנטים ארכיטקטונים בקרמיקה עכשוית

30 ביוני - 23 ביולי 2001

אוצרת: שרה הקרט

בית האמנים, ירושלים

יולי 2001

© כל הזכויות שמורות

אגודת אמני הקרמיקה בישראל

www.israelceramics.org

עיצוב קטלוג: ורד הקרט

הפקה: אבי קליאן

צילום: עבודה 3 אבשלום אביטל,

עבודה 5 ורהפטיג-ונציאן,

עבודה 2 מייק הורטון,

עבודה 11 רוני מתתיה,

עבודה 9 גיא רייביץ,

עבודה 6/4 נועה שטרייכמן

עריכה לשונית: חניתה רוזנבליט

קדם דפוס: שפירא בע"מ

הדפסה: מאירי, נחליאלי

כריכה: מאירי

"לחוות, כמו לנשום,

זה מקצב של לקיחה ונתינה"

ג'ון דיזאי¹

תערוכה זו מציגה עבודות פיסול מתחום הקרמיקה, ששפתן הצורנית מוטבעת באלמנטים ארכיטקטוניים. היא מבקשת להצביע על הגיוון והעושר התוכני, הצורני והאסתטי שתבנית סטרקטורלית זו מעניקה ליצירה הפלסטית.

'תבניות בנייה' הוא מטבע לשון המורכב משני מושגים טעונים הניתנים להתפרש במישור הפיזי והמטפיזי. הוראתה הפשוטה, הגשמית של תבנית היא דוגמה שלפיה עשוי חפץ, והיא מתייחסת לתצורות בנייה ועשייה מעשיים, ואילו במישור המטפיזי התבנית מורה על דפוסי חשיבה, על פרדיגמות המגדירות כיוון רעיוני שעקרונותיו מגובשים, המנחה את האדם בכל תחומי פעולתו. האמנים המציגים בתערוכה זו פיתחו 'תבניות בנייה' הכוללות את שני המרכיבים הבאים לידי ביטוי ביצירתם, והגיוון הצורני מצביע על מרחב הפרשנות האפשרית, על הסתכלות מעמיקה, אוהבת, מבקרת, ולעיתים עם קורטוב של הומור.

יחסי הגומלין בין הארכיטקטורה לבין יתר האמנויות הפלסטיות היו מאז ומתמיד הדוקים ומסועפים. באופן מסורתי תפסה הארכיטקטורה מקום דומיננטי בקרב האמנויות

ונחשבה, לא אחת, לאם האמנויות. ואולם במאה העשרים, בתקופה של אינטרקציה בין-תחומית, של טשטוש מכון בין דיסציפלינות, ובעיקר של הרצון להרחיב ולעבוד בגבולות שביניהם, חל שנוי רדיקלי בעמדה זו, וניכרת גם מגמה של התקרבות הארכיטקטורה אל האמנות הפלסטית. "ארץ גבולית בין הארכיטקטורה, אמנות פלסטית ועיצוב נחקרת כיום", כותב יאן ברנדט במבוא לתערוכה משותפת לארכיטקטורה ואמנות 1998², ובדיקת הגבולות היא אבן בוחן לחיוניות של כל תחום, לזרימתו עם חליפות העיתים ולכוחו להשתנות.

הקרמיקה המודרנית, שהצטרפה למגמות כלל-אמנותיות, חיבקה באהבה זרימת רעיונות רבת כיוונים, וזכתה להתחדשות בשל כך. מזה זמן רב אין מדיום ה"חומר" (Clay) משמש בלעדית את הקדר, את יוצר הכלים, אלא מספק לאמן המעצב, המפסל והבונה, שדה פעולה שבו יש לערך הדמיון מעמד בכיר.

את הישענות האמנים על ארכיטקטורה ואת שאילת אלמנטים ארכיטקטוניים למיניהם אין לראות כמעשה חיקוי פשוט, אלא יש להסביר על דרך האנלוגיה ולפרשן "כשאיפה לחבר בין איכויות ברורות ומוכרות לבין אלו הנחבאות והנרמזות פנימה" כפי שברברה סטפורד מסבירה בספרה "אנלוגיה ויזואלית"³. על האנלוגיה הוויזואלית המתקיימת בחיי היומיום והמהווה בסיס לחוויה האסתטית באשר היא, משתיתים האמנים את עבודותיהם המוצגות בתערוכה. עבודות אלה נולדו מתוך התבוננות מעמיקה והפנמה של כל הסובב אותנו, לרבות העושר הצורני שהארכיטקטורה מציעה במרוצת ההיסטוריה. צורות ארכיטקטוניות היו גרויים רגשיים ואינטלקטואליים עבור האמן הפועל מתוך התובנה שדברים משתנים במהלך הזמן, שקיימת זרימה מתמדת מדבר לדבר, ושבנייה נעשית עם מרכיבים מוכרים הנוצקים לתבניות חדשות. אלמנטים המועברים מתחום לתחום מצטרפים למאגר חוויות ויזואליות ורגשיות, אישיות וקולקטיביות, מן העבר הרחוק והקרוב, המולידות משמעויות שונות וחוויות חיים חדשה.

יש להדגיש שהקרבה בין קרמיקה, במיוחד בין עבודות סטודיו שתערוכה זו מציגה, לבין ארכיטקטורה, היא טבעית ומונבת (כשם שיש קרבה בינה לבין פיסול), לאור העובדה שהפסל-

של המסה, ועובדים עם או נגד כוח הכבידה שלה. יש התייחסות אל תכונות טקטיליות של החומר, ניצול רכותו, ומשחק בלתי נדלה על פני השטח שלו.

אמנים אחדים בוחרים לאצור את המסה ביחידה מבנית קטנה כגון אריח או לבנה. היחידה לעיתים משמשת אותם להרכבת הדימוי המבוקש, כגון קיר, עמוד או גוף צורני כלשהו, ולעיתים הם עובדים עם היחידה בלבד, המורה על השלם: ברוח המודרניזם הם משליכים את תכונות הפרט על הכלל. החלל – הנכחת החלל אפשרית רק על ידי יצירת מעטפת המגבילה את אינסופיותו וכולאת אותו במסגרת מוגדרת. אמנים יוצרים צורות הכולאות את החלל בתוכן. הם חוצצים בין החלל החיצוני לפנימי ובכך מעניקים לפנים, למסתתר בתווך, איכות מסתורית ומסקרנת. לצופה ניתנת לעיתים אפשרות להציץ פנימה דרך חרכים, חלונות ופתחים, ולעיתים הדבר נמנע ממנו, והיחידה בעינה נשארת. ואולם אמנים אחרים פותחים את הצורות המבניות שלהם אל החלל, יוצרים קומפוזיציות פתוחות המבקשות להשתית את החוויה הוויזואלית על יחסי הגומלין ביניהן.

בעבודות המוצגות יש השענות רבה על דפוסי בנייה ארכיאולוגיים האופייניים לארץ ולתרבויות הקדומות של האזור. מופיעים אזכורים למבנים דתיים, למקדשים, למבני קבורה, לאסטלות, וכדומה. כמו כן נעשה שימוש באיקונוגרפיה של אדריכלות הקרובה יותר לימינו, בבנייה מסורתית עממית שצמחה באזורנו ומושרשת בקרקע המוצקה של המקום. מנקודת המוצא, בין אם היא גלויה ובין אם מוסווית, ממריא כל אמן על כנפי הדמיון לעולמות חדשים, אישיים ומרתקים.

הקרמיקאי והארכיטקט עובדים, במובן הבסיסי ביותר, במסה המתייחסת אל חלל. בניין אומנם נועד להיות שימושי, ואילו ציגים פרגמטיים מגבילים את הארכיטקט, אולם לעיתים, כאשר הרסן מותר, אנו זוכים למבנה הדומה לפסל יותר מאשר לבניין.⁴ בגוש של חומר ניתן לכייר צורה-דימוי כלשהו, ניתן להפחית ולהרחיק ממנו את המיותר עד שתתגלה כביכול הצורה הרצויה הנחבאת בתוכו, ניתן גם להוסיף חומר ולהגיע אל הצורה המבוקשת. קיימת דרך נוספת, שהאמנות במאה העשרים פיתחה וטיפחה, והיא יצירת יחידות מודולריות, אבני בנייה, ומהם להרכיב כמעשה אסמבלז' את הדימוי הנדרש – כדרך שהבנאי עושה זאת. יש בגישה זו כדי לקרב עוד יותר את הקרמיקאי אל הארכיטקטורה, ואכן זו דרכם של אחדים מבין האמנים המציגים.

המסה החומרית – בעבודות יש התייחסות אל המהות החומרית של מדיום החומר (Clay), האמנים בוחנים את המשקל

1. John Dewey, *Art as Experience*, N.Y., 1980.
2. Jan Brandt and Hans Janseljing, *Architecture & Imagination*, Zwolle, 1998.
3. Barbara M. Stafford, *Visual Analogy*, Cambridge, Massachusetts, 1999.
4. המבנים של פרנק גרי הם דוגמה מובהקת לכך.

רבקה שוורץ-פרט

האנלוגיה בין המבנה הארכיטקטוני לבין מכל-כד-כלי קיבול, בולטת היטב בעבודות של תניה אנגלשטין: המבנים שלה מתייחסים לשני הארכיטיפים, הם גם ייחודיים באופיים. צורתו העגלגלה הראשונית של המכל נשמרת, אולם הדופן השומרת על התכולה מחוררת, ומשום כך מאבדת את יכולתה למלא את ייעודה הבסיסי. הכיפה הבולטת של המבנים מאזכרת סוכות קש של בנייה ארעית באזורים חמים, ואכן הבנייה והתרבות של שבטי המדבר מן המזרח הקרוב ומאפריקה הם מקור השראה לתניה.

המבנה-הכד עובר מטמורפוזת מעניינת כאשר אפשר לפרשו גם כרעלה הנלבשת על ידי נשים בארצות האיסלם, אותה מקשטת האמונית לעיתים בחוטי זהב וחרוזים. האפשרות להביט אל הסביבה בעוד אתה נסתר מעיניה, להיות רואה ובלתי נראה, זוהי אופציה מסקרנת המשמשת את תניה בעבודתה.

Tania Engelstein
"Veils"

תניה אנגלשטין
"רעלות"

1

אבנית, חוטי ברזל

60 x Ø20, 1200°C

stoneware and wire

חויות אישיות הנובעות ממצואות פוליטית יומיומית הביאו את ענת בראל לעסוק במבנים. הריסת בתים ועקבות הרס דחפו אותה דווקא לבנות ולהקים מבנים בעולמה הצר של האמנות. איקונה של לבנה גיאומטרית, שדלתות וחלונות בלתי חדירים מרומזים בה – זהו דימוי הבית שענת יוצרת. הבית העשוי אבן מונח ליד גוש חומר (Clay) רך ומתפורר, רומז בדרך הניגוד על פגיעותו, על אף היותו חומר קשיח. צורת הבנייה נקייה, מדויקת ואסתטית, מבקשת להעלים מגע יד, ליצור עולם מנוכר המשופע בכוח ובאלימות.

בדיקת משמעות מושג הבית עולה מעבודתה של ענת בקונטקסט הפוליטי העכשווי וחוזר בעבודות אחרות, באריחים שלה, הנושאים על פניהם תבליטים כמעט תלת-ממדיים של מבנים היסטוריים מהנוף המקומי.

Anat Barel

"365 days"

ענת בראל

"365 ימים"

2

אדמית, אבן, שיש כ-400 חלקים

Ø300, 1200°C

earthenware, stone, marble

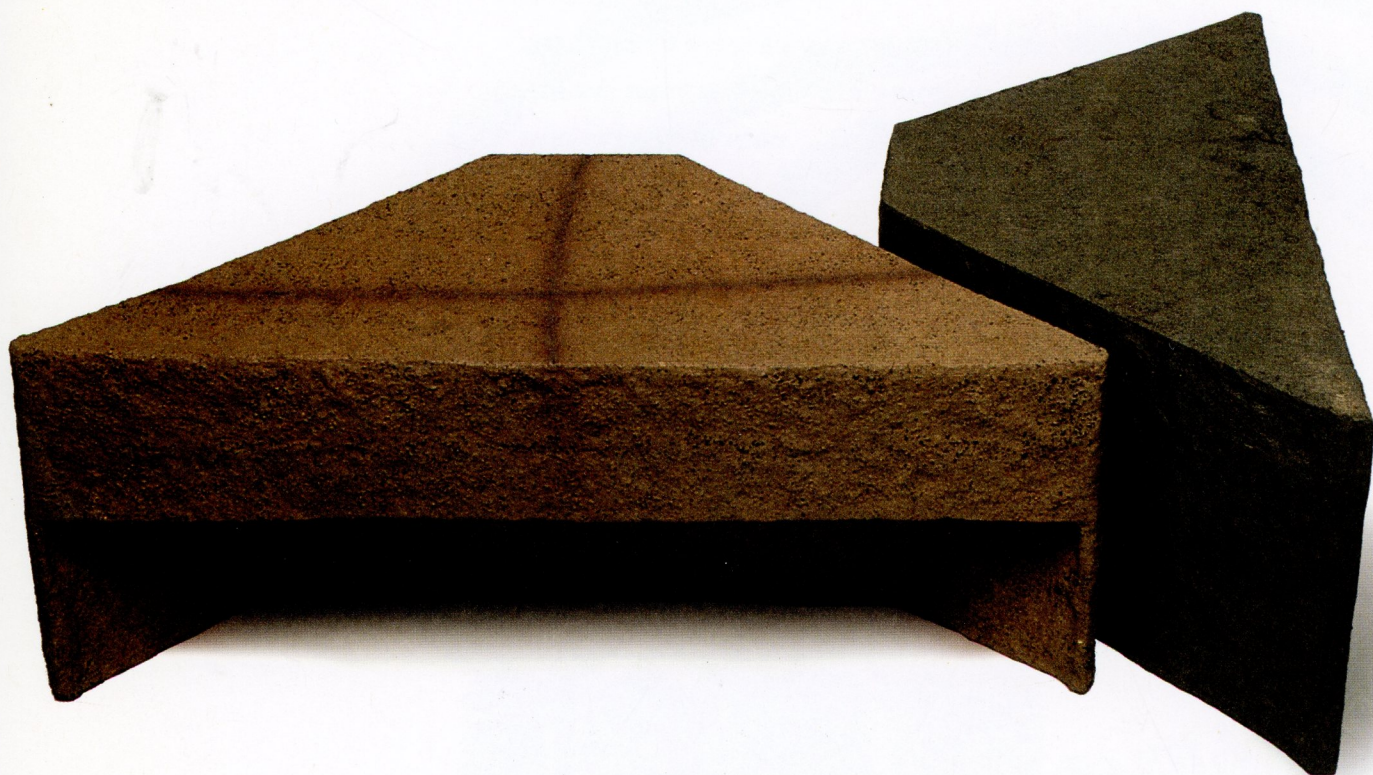
about 400 pieces

איכויות תרבותיות ומבניות מאזור הים התיכון מדברות מאד אל לבה של מגדלנה חפץ, ומהם היא שואלת אלמנטים בודדים ההופכים למרכזיים בעבודתה. תודעת מסורת חזקה המתורגמת לשפה אישית, עכשווית, מאפיינת את עבודותיה. מלבנה, שהיא 'אבן הבנייה' שלה, אשר נוצקת לצורה כיד הדמיון, היא מקימה קירות, מחיצות, מגדלים, וכו'. הלבנים הן חלולות ודפנותיהן הפנימיות, שנצבעו ועברו צריפת ראקו מנצנצות באור יקרות. הן מונחות זו על גבי זו והקיר הנוצר שוב איננו מוצק ואטום אלא הופך למסך קליל ואוורירי הרומז על דה-מטריאליזציה של החומר, ממאפייניו המובהקים של המודרניזם.

פרטים ויזואליים מוכרים מתחברים לקונטקסט חדש בעל פוטנציאל דקורטיבי חזק: אפשרויות משחק רבות עולות מבסיס הגריד, בדו- ובתלת-ממד, כמו גם ממשחקי האור-צל המתלווים אליהם.

השפה המינימליסטית של רונית צור התגבשה בשנים האחרונות למספר תצורות בסיסיות המצביעות על איקונולוגיה ברורה. היחידות כפרט, אך בעיקר במקבץ, המוצגות יחד כמיצב, הן בעלות משמעות אמביוולנטית, ומתקיימות בתחום שבין קודש לחול. המשמעות של כלל יצירתה מרוכזת בעבודה הנוכחית ביחידה צורנית, שהיא מעין מדף רב-שימושי. מדף זה הוא חפץ שעליו יושבים – שרפרף, הדום לרגלי היושב, אך באותה מידה הוא יכול להיות מזבח שעליו מעלים קורבנות, ובקונסטלציה מסוימת הוא גם יכול לשמש מקום תפילה והתייחדות. מתוך חוויות אישיות וקולקטיביות, מזיכרונות אישיים ואירועים חברתיים בונה רונית עולם רווי הרהורים על ערכי חיים ומוות, בו נבחנים מושגים של הקרבה וקורבן, של מנחה ומנוחה, של יציבות לצד ארעיות אנושית.

Ronit Zor
"Stool"

רונית צור
"הדום"

4

אבנית

20 x 51 x 22, 1250°C

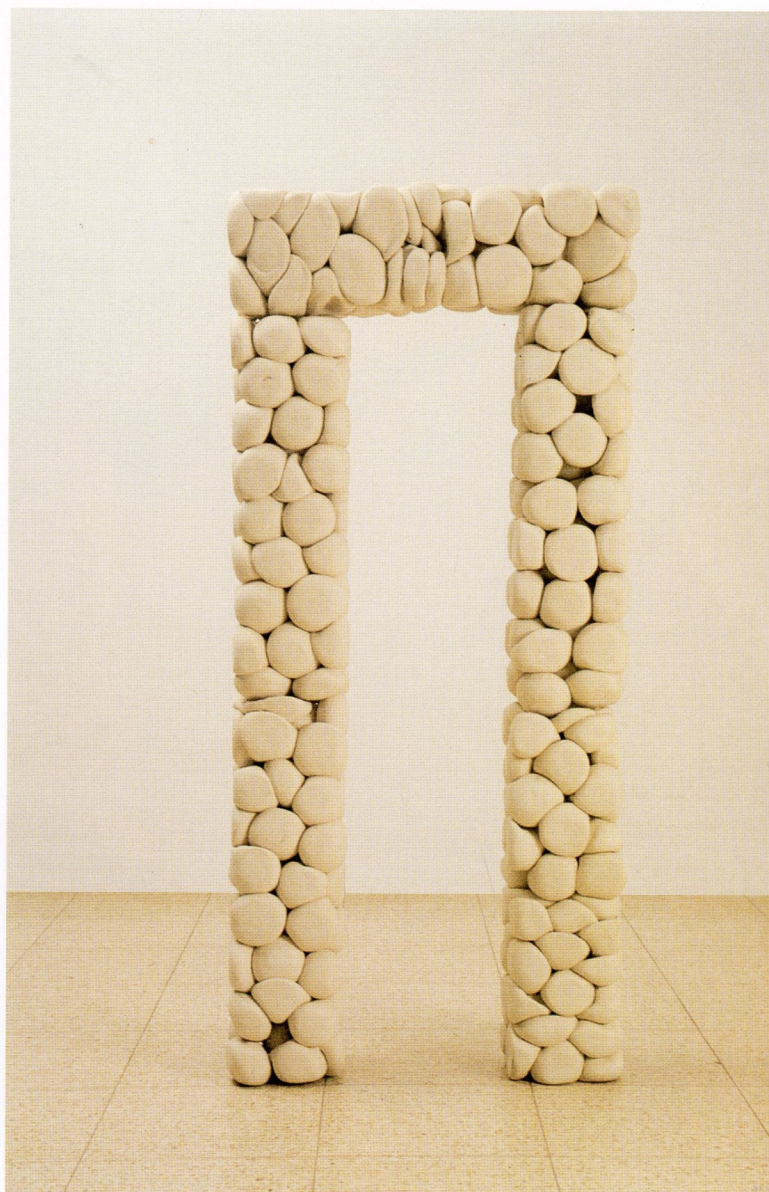
stoneware

העבודות של רינה קמחי המוצגות בתערוכה הן חוליה בסדרת עבודות קרמיקה המתייחסות לארכיטקטורה, שבהן עוסקות האמנית מזה זמן רב. מבסיס רציונלי, סטאטי ואנכי, מפליגים המבנים שבעולמה האמנותי של רינה כשהם דינמיים, נטויים בזווית מסוכנת ומלאי מסתורין. צורתם הסגלגלה של המבנים מאזכרת את המכל-הכד שהוא מקורם, ובכך היא שומרת על אסוציאציות של חמימות ופרטיות הנקשרות למהותו. בעבודה הנוכחית החלל הפורץ את המעטפת מאפשר לחדור פנימה, אל התוך, ולגלות מספר מדפים אסימטריים, ספק מחיצות, ספק מדרגות. באופיין האניגמטי, בעומס הרבדים האקספרסיביים ובניחוח הסוריאליסטי המרומז, העבודות בתערוכה הן מטפורה לעיר המודרנית, לנוף אורבני רוחש מתחים.

Rina Kimche "Urban Pisean Constructions"	רינה קמחי "מבנים פיזאניים אורבניים"
5	אבנית
	60 x 22 x 30 , 1200°C
	stoneware

האבן, שמקורה בטבע, היא אלמנט ארכיטקטוני מובהק אשר שימש את האדם לבנייה ועבודה מאז ומקדם, כשם ששימשה אותו גם למלחמה. מרסל קליין מבקשת להפנות את תשומת הלב לאספקטים אלה, אך מעדיפה ליצור את האבנים באופן מלאכותי, מחומר קרמי צרוף. אופייה הקשיח של האבן והזוויתיות הקשה מרוככים באבנים שלה, צורתן אורגנית יותר, פני השטח רכים וצבעוניותם עדינה ושקטה. מאבנים אלו, העשויות אחת לאחת באופן אינדיווידואלי, מקימה האמנית עמודים, גלעדים, שערי ניצחון ועוד. היא עורמת אותן זו על גבי זו ומצמידה אותן זו לזו בעדינות וביעילות לשם קבלת התצורה הרצויה. האבן הפוגעת, זו שתפסה לאחרונה מקום מרכזי בחיים הפוליטיים, יודעת גם לבנות.

Marcelle Klein
"Stones"

מרסל קליין
"אבנים"

6

אבנית

120 x 60 x 20, 1200°C

stoneware

העמדה השנויה במחלוקת של "הירוקים" –
המייצגים את הגישה הלוחמת לשמירת הטבע
הבראשיתית כנגד הארכיטקטורה המודרנית –
מעסיקה את רחל צמיר, והיא מתייחסת
ישירות לכך בעבודותיה הארכיטקטוניות. רחל,
המצדדת בבנייה לגובה ומאמצת את
"האסתטיקה של גורד השחקים", חוגגת
בעבודותיה את היופי שצורות אלה טומנות
בחובן. בתרגום לחומר הקרמי היא מנציחה
מבנים מן הסביבה האורבנית המקומית
והבינלאומית על האלמנטים הדקורטיביים
והצבעוניים שלהם. בעבודה הנוכחית מציגה
רחל, באירוניה אופיינית, את השתלטות הטבע
על הארכיטקטורה. המבנים עוטים את
האלמנטים הטבעיים שבתוכם הם ניצבים:
לעיתים את תכלת השמים והעננים החולפים,
לעיתים את צל העצים ונוף האדמה המכסה
אותם. המבנים נטמעים כביכול בתוך
האלמנטים הטבעיים, וקיומם מוסווה במסך
מעשה ידי אדם.

Rachel Tzameri

רחל צמיר

7

ציור אקריליק על בד 140 x 100

אדמית, 1050°C, 80 x 10 x 10

acrylic on canvas 140 x 100

earthenware, 1050°C, 80 x 10 x 10

אחד הפסלים שגנאדי רויטיך יצר עבור התערוכה צמח כהמשך למבנה שאליו הוא צמוד וממנו הוא בולט. זוהי קומפוזיציה עשויה ממשטחים קרמיים משולבים בפס מתכת המשמש וקטור לאנרגיה הפורצת החוצה, אך גם מורה על מתחים פנימיים האצורים בתוכה. חלקי הקרמיקה, שנצרכו בטכניקת רקו וברדוקציה בטמפרטורות שונות, מציגים טקסטורות צבעוניות גסות היוצרות ניגוד הרמוני לברק המתכת. גנאדי מתרכז בעבודתו ביצירת מונוליתים המאזכרים מנירים קדומים, אסטלות חקוקות בכתב סתרים, אלא שבעבודותיו מוצקות המסה מפורצת, הקונסטרוקציות עשויות מחלקים מחוברים זה לזה. לדעת גנאדי, אלו מטפורות המתייחסות לחברה הישראלית העשויה גושים-גושים, אך שואפת להרמוניה ולשלמות.

Gennady Roitich

Ceramotechton, 2 parts

גנאדי רויטיך

"קרמוטכטון" 2 חלקים

8

אבנית, ראקו

75 x 55 x 20

53 x 50 x 20

stoneware, raku

"המבנה הוא מכל – בתוכו חיים שלמים. סקרנים מציצים אנו לתוכו-פנימה וממנו החוצה", מכריזה רבקה שורץ. המבנים שלה הם "פסוק מאמירה שלמה" המקיפה את עבודתה של האמנית מזה זמן רב. מעורה בתרבות המקומית ובשיטות הבנייה של תושבי האזור לדורותיהם, היא שואבת השראה מן הבנייה הפשוטה, העממית. בצורניות הבסיסית של המבנים, בהדגשת חומרי הגלם – טיט, מים, קש, במרקם ובצבעוניות המדברית של המבנים של רבקה, יש לא מעט אידיאליזציה של המבנה הארכיטקטי הקדום. המבנים שלה מבטאים נוסטלגיה והתרפקות על חיים אידיליים שאבדו בתהפוכות הזמן.

Rivka Schwartz

רבקה שורץ

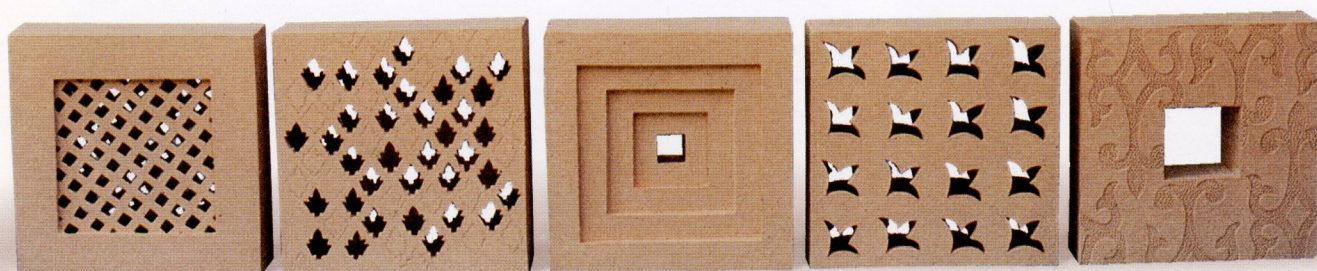
9

אדמית, עץ

60 x 150 x 32, 1130°C

earthenware, wood

שימוש באלמנט בודד המכיל את משמעות הכלל היה לפרקטיקה מקובלת מאז רודין: אריח איסלמי מייצג היטב את העולם אליו הוא שייך, כשם שהאריח ההולנדי עושה זאת בדרכו הוא. הקשר לארכיטקטורה מסוימת, למקום גיאוגרפי ספציפי, לתרבות מקומית המכילה את הצביון הלוקלי, נושאים אלה מעניינים את לאה שבס, והיא מנסה לתת להם ביטוי ביחידות צורניות שהיא מכנה "אבני הבנייה". יש באריחים שלה המוצקות של בלוק בנייה, ויש התייחסות מדוקדקת לפני השטח כבאריח מסורתי. שאיפתה של לאה היא למזג בדרך הרמונית את הצורה עם הדקורציה שעל פניה. לכן הדגמים שלה לעיתים חרוטים בתוך החומר, ולעיתים הלבנה עצמה עוקבת אחר הדגם שעל פניה.

Leah Sheves

"Construction Material"

לאה שבס

"חמרי בניה"

אבנית

24 x 24 x 7, 1200°C

stoneware

מירה שדות עובדת זה זמן רב במרווח שבין הדו - לתלת-ממד. האריחים השטוחים, המתייחסים לרוב אל הקיר שאליו הם דבוקים, מקבלים עצמאות בעבודה של מירה. היא מציבה אותם במקצב חוזר, המאזכר אומנם את השימוש המסורתי של האריח, אך יחד עם זאת סידורם במרווחים מדגיש את החלל ביניהם. נוצרת קריאת חלל חדשה, ומתרקם משחק מעניין בין דימוי - חלל - רקע. החלל ממוסגר בשל כך ומקבל נוכחות "כחלק ואולי העיקר בעבודה", טוענת מירה. "רוח - חומר - רוח" הוא המוטו של עבודות אלה.

חיי החומר-האריח וקורותיו תוך כדי עיבודו, ייבושו וצריפתו באש מקבלים משמעות חדשה עבור מירה, והיא מציינת ש"עם חשיפתם לאש הם משתנים, מונשמים או נשברים, ומאפשרים לנו הצצה לתוכם ומעבר להם". היא מוצאת בכך אנלוגיה לטבע שנשלט, "אך לי המילה האחרונה", ואנלוגיה לבני אדם "מוצקים, מוגדרים ושברים".

Mira Sadot

"Line" - 7 parts

מירה שדות

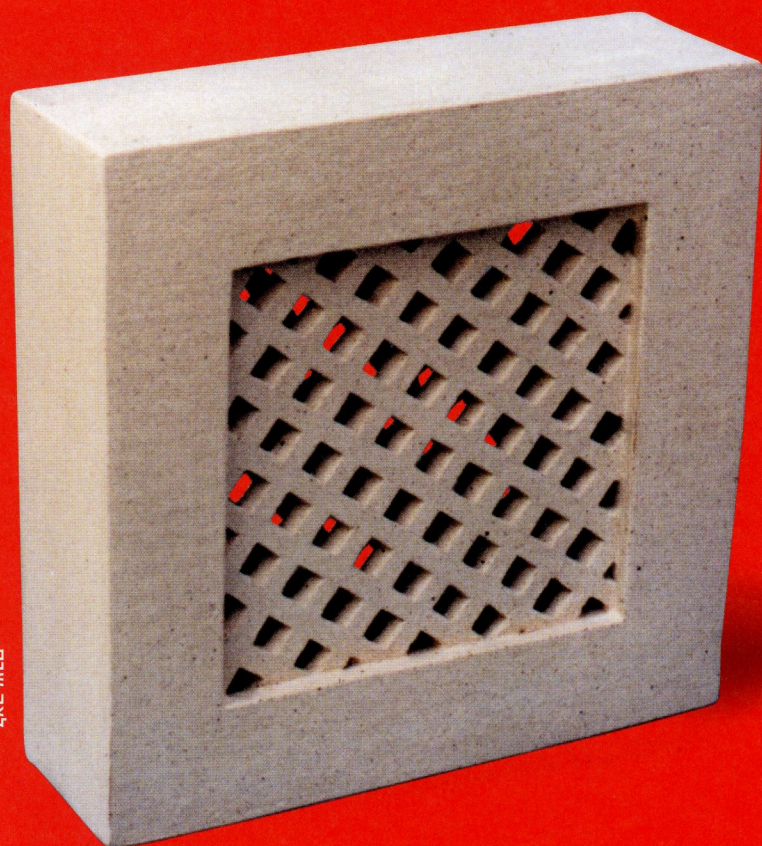
"שורה" - 7 חלקים

אבנית

1250°C - חיזור, 20 x 20 x 5

stoneware, reduction-1250°C

11

לאה שבת

* כל הציטוטים הם מפי האמנים
** כל העבודות נעשו עבור התערוכה